

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מיוסדן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

מוסף של ראש חודש

"ושעירי עזים נעשה ברצון"

יששכר⁶ כי בספרי רמ"ע מפאנו, לעת עתה, לא מצא כדברים הללו, אבל קרוב לכך מצא בדברי ר' אברהם ב"ר נתן הירחי (צרפת-ספרד, מאות י"ב-י"ג), בספרו "המנהיג", והנה לשונו (הלכות הלל, סימן מ, מהדורת ירושלים, תשנ"ד, עמ' רסג):

"ראשי חדשים לעמד נתת זמן כפרה לכל תולדות" – ששעיר ראש חודש היה מכפר על ישראל על טומאת מקדש וקדשיו, כדאמ' בשבועות [ט' ע"א]: "מה נשתנה שעיר שלראש חודש, שני בו לחטאת ליי? – אמ' הקדוש ברוך הוא: הביאו קרבן כפרה ליי על שמעטתי את הירח"..." וישם נעשה לפניך – ואל תתמה לומ': מאין יספיקנו לנו בהמות להקרי' כל הקרבנות שנחסרו מחרבן הבית עד עמוד כהן לאורים ותומים? – שהרי הכתוב מבשרנו (ישעיהו ס"ז): "כל צאן קדר יקבצו לך" וגומ', ובקרבנו נדבה, אבל בקרבנות חובה עבר יומי בטל קרבנו.

על דברי "המנהיג" הללו עמד ר' חיים ברלין (מאות י"ט-כ), ובמכתביו לחכמי דורו העלה⁷ כי פשטות דבריו היא שענין השלמת הקרבנות לעתיד לבוא אינו בכל הקרבנות (כדעה שהביא "בני יששכר"), אלא דווקא בשעיר ראש חודש, וזאת בשביל חיבתו המיוחדת שהוא קרבן כפרה על הקב"ה, ולעתיד לבוא יקריבו את כל שעירי ראש חודש שבטלו מזמן החורבן ואילך, אבל את העולות לא יקריבו משום שעבר זמנם ובטל קרבנם.

והוסיף ר"ח ברלין וכתב, כי על פי דברי המנהיג הללו מכוונת יפה ומדוקדקת לשון התפילה הנזכרת כאן: "ועולת ראש חודש נעלה עליו, ושעירי עזים נעשה ברצון", כי כשיבנה המקדש ויגיע ראש חודש הראשון, אכן "עולת ראש חודש נעלה עליו" – עולה אחת בזמנה וכחובתה, והיא כוללת פרים שניים, איל אחד ושבעה כבשים, וכולם נכללו בלשון "עולת ראש חודש". ומנגד, "ושעירי עזים נעשה ברצון" – לא רק את שעיר החטאת של ראש החודש ההוא נקריב, אלא את כל שעירי העזים של כל ראשי החודשים מאז שבטלו הקרבנות ועד היום ההוא.

ד"ר בעז שפיגל

מרצה בהתמחות לתושב"ע

ובמסלול לתואר שני במקרא ובספרות חכמים

בברכה האמצעית של תפילת מוסף לראש חודש (ברכת "קדושת היום"), הנאמרת בימי חול, משולבת בקשה על החזרת העבודה לבית המקדש: "מזבח חדש בציון תבין, ועולת ראש חודש נעלה עליו, ושעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו, ובשירי דוד עבדך וכו'".

והנה, בפסוקים שבספר במדבר (כח, יא-טו), שהראשון שבהם משובץ גם בהמשך ברכת קדושת היום, נאמר: "וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֶׁיֶךָ תִּקְרְבוּ עֹלָה לַה'. פְּרִים גָּנִי בָקָר שְׁנַיִם, וְאֵיל אֶחָד, כִּבְשִׂים גָּנִי שְׁנֵה שְׁבַעַת תְּמִימִם [...], וְשַׁעִיר עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת לַה', עַל עֹלַת הַתָּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ".

מעתה יש לומר, כי התפילה "ועולת ראש חודש נעלה עליו" מנוסחת בלשון יחיד ("עולת") כלשון התורה, ועולה זו כוללת פרים, איל וכבשים (סך הכול י קרבנות). אולם נוסח התפילה "ושעירי עזים נעשה ברצון" תמוה! מה פשר לשון הרבים "שעירי עזים", והרי אין מקריבים בראש חודש אלא "שעיר עזים אחד"?

ואם ניישב ונאמר שלשון "שעירי עזים" מתייחס לשעירים הקרבים בראשי חודשים (ובהצטרף אחד לחברו הם רבים), או אז, אין זה מובן מדוע לגבי השעיר נקטו לשון רבים ואילו לגבי העולה נקטו לשון יחיד: "ועולת ראש חודש נעלה עליו", ומדוע לא אמרו "ועולות", או "ועולת ראשי חודשים"?

ובאמת, כבר בסידורי הגאונים מצאנו נוסח אחר: "ושעיר עזים נעשה ברצון", ונוסח זה נראה, לכאורה, הראוי והמשובח. אבל הנוסח "ושעירי עזים" קיים גם הוא בסידורי הגאונים והראשונים¹, ואף רווח בסידורינו אנו, וכיצד נפרנס אותו?

טרם ניישב את הקושי הזה נציע תחילה את דברי ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב (מאה י"ט) בעל "בני יששכר", שבספריו² הביא קביעה מופלאה בשם הרמ"ע מפאנו (מאות ט"ז-י"ז), כי לעתיד לבוא נצטרך להקריב את כל התמידין והמוספין שהחסרנו בימי גלותנו³:

לפי יסוד זה כתב:

ובזה יתפרש לנו היטב מה שתקנו לומר בתפלות המוספין "ואת מוסף יום השבת הזה", "ואת מוסף יום ראש החודש הזה", דתיבת "הזה" אין לו ביאור⁴ ולפי דברי הרב הנ"ל [=הרמ"ע מפאנו] יונח שפיר, שאומרים שנשלם במהרה בימינו ונקריב בעד מוסף השבת הזה וראש חודש הזה.⁵

כלומר, לעתיד לבוא נשלים את כל קרבנות החובה שלא הקרבנו במשך כל שנות הגלות והחורבן.

אכן, כבר העיר רצ"א פאנעט, המהדיר לספרי בעל בני

¹ הקרבנות שהתחייבו בשבת זו. או למשל בהגיע יום ראש חודש כסלו נצטרך להקריב את כל הקרבנות שהתחייבו בכל ראשי החודשים של חודש כסלו.

² וכבר העירו על כך הראשונים: "נהגו העם [...] ומוסף יום פלוני הזה נעשה ונקריב, ואין ראוי לומר 'הזה', דמה מקום לתפלה הזה, כבר יום הזה לא הקרבנו, אלא כך ראוי לומר ומוסף יום השבת, ומוסף יום חג השבועות [...] ולא להזכיר 'הזה'". ראו ספר הפרדס לרש"י ז"ל, מהדורת רח"י עהרענרייך, בודאפעסט תרפ"ד, עמ' שיא.

³ ועל פי דבריו הורו אחרונים להלכה לומר "הזה". ראו למשל ר"י חיים, בן איש חי, שנה ב', פרשת ויקרא, אות יט.

⁴ ראו בני יששכר, עם ביאור הצבי והצדק, מהדורת רצ"א פאנעט, א, ב"ב תשס"ה, עמ' קמז, הערה סא.

⁵ ראו שו"ת נשמת חיים (אוצר ר' חיים ברלין), א, ירושלים תשס"ח, אות חיים, סימן ק-קא, עמ' רלא-רלג.

¹ ראו סדר רב עמרם גאון, מהדורת ר"ד גולדשמידט, ירושלים תשל"ב, עמ' פט; סידור רב סעדיה גאון, מהדורת דודסון, אסף, יואל, ירושלים תשל"ט, עמ' קכט; ובשני הסידורים הללו בחלק מכתבי היד – "שעירי", ובאחרים – "שעירי". וראו: מחזור ויטרי לר' שמחה מויתרי, סימן רלב, מהדורת ר"א גולדשמידט, ירושלים תשס"ד, ב, עמ' של, ושם הנוסח: "שעירי".

² ראו בני יששכר, מאמרי ראש חודש, מאמר ד, אות ז; ובקיצור: שם, מאמר ב, אות ג. וגם חיבוריו: דרך פקודין, הקדמה ה, אות ז; מגיד תעלומה, ברכות כו ע"ב, ד"ה "ואין בזה משום עבר יומי". וראו גם: ר"ש הכהן ריבנובץ מרדומסק, תפארת שלמה, על הזמנים ומועדים, שבת קודש, ד"ה "ואת מוסף יום השבת הזה", מהדורת ירושלים, תשנ"ב, עמ' סג-סד, שכתב יסוד זה ללא ציון מקור.

³ והוסיף והסביר כי בכל יום ויום, לעתיד לבוא, נצטרך להקריב את שהחסרנו באותו היום. כך לדוגמה, כאשר תהיה שבת בראשית נצטרך להקריב את כל

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (כא, א).

פרשנים מקשים על הסמכת פסוק זה לפרשתנו הקודמת, אשר בסופה נאמר "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו".

ניתן לבאר, על פי ירמיה (ט), "כח אמר ה', אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי". ונכתב שם בלשון מליצית שהדבר דומה לאדם המגיע למקום שאין איש מכירו והוא ריקא, אל לו להתפאר בחכמתו ובידיעותיו, שמא יאמרו לו שידרוש בפניהם, האמת תתגלה והוא יבוש. וכן שלא יתהלל בגבורתו, פן יאמרו לו שיוכיח להם זאת. "כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי", שבידו נתונה הידיעה לרזיו של הבורא יתברך והוא בקיא בקבלה אשר נודעת רק למעטים הזוכים לכך. בזאת לא יוכלו לבחון אותו היות שהדברים שהוא יאמר להם יהיו נשגבים מבינתם ואז יכבדוהו בכבוד רב.

יש להקדים שבגמרא מצוין כי התורה היא דוגמת המזבח וכל הקורא בה, כאילו הקריב עולה ממש. כך גם בשאר הקרבנות. על כן ביאור הפסוק "ולא תעלה במעלות על מזבחי", שהאדם לא יתגאה בידיעותיו בתורה, כי הגאווה סרוחה, ככתוב, "אם נבלת בהתנשא", משמע שהמתגאה שוכח הכול. תלמיד חכם הרוצה להראות את בקיאותו בתורה צריך שתהיה בו שמינית שבשמינית של גאווה, כדי שדבריו יישמעו ויתקבלו ללא פשרות.

"והגישו אדוניו אל האלהים [...] ורצע אדוניו את אוזנו במרצע, ועבדו לעולם" (כא, ו). רש"י: "את אוזנו הימנית, או אינו אלא של שמאל, תלמוד לומר און און גזירה שווה". ניתן להקשות, מדוע נדרשה כאן גזירה שווה, שהרי בתורה כולה ימין קודם לשמאל?

אפשר לבאר כי כאשר הקדים רש"י את הדברים הללו, שדווקא האוזן נבחרה מכל האיברים מפני שהיא שמעה

בהר סיני את הדיבר "לא תגנוב", על כן, אם אדם עבר עברה זו וגנב, אוזנו צריכה להירצע.

ניתן להוסיף כי במדרש שיר השירים כתוב, "כיצד היה הדיבור יוצא מפי הקב"ה, היה יוצא מימיו של הקב"ה לשמאלן של ישראל".

מכך עולה, שהוצרה כאן גזירה שווה, לומר שעל אף שאוזן שמאל שמעה תחילה בהר סיני "לא תגנוב", שהרי הדיבור היה מגיע לשמאל ישראל, אף על פי כן תירצע דווקא אוזן ימין, כפי שבתורה כולה ימין קודם לשמאל.

"וכי ימכור איש את בתו לאמה, לא תצא כצאת העבדים" (כא, ז). מפרש המסורה: "ויהי כצאת משה את האוהל"; "לא תצא כצאת העבדים"; "כצאת השמש בגבורתו".

ניתן לבאר על פי הקדמת הגמרא במסכת ברכות (מג), שאסור לתלמיד חכם לצאת במנעלים המטולאים, כאשר מדובר על ימי קיץ, שאז הבלאי נגלה לעין ביתר שאת ובימות הגשמים בכל מקרה הנעליים מלוכלכות, אזי מותר בימות החורף.

נוסף על כך, בגמרא במסכת שבת (קא) כתוב כי אחד החכמים קרא לחברו "משה" והתכוון לומר בכך שביחס לדור הוא נחשב כמשה, כפי שמשה היה בהתאם לדור, ומכאן אנו למדים כי לעתים התלמיד החכם נקרא "משה".

ביאורו של המסורה, "ויהי כצאת משה את האוהל", כשתלמיד חכם יוצא מביתו, "לא תצא כצאת העבדים", במנעלים הבלויים וכל זאת "כצאת השמש בגבורתו", בימות החמה, שאז הטלאי ניכר, אולם בימות הגשמים מותר...

מבוסס על פנינים לפרשת השבוע "משפטים", מאת הרב ליאור עזרן שליט"א, מתוך הספר "אוצר פנינים" על התנ"ך.

עדי זילברפלד וספיר כהן

סטודנטיות בהתמחות לתושב"ע

שנת שמיטה

על חלוקת פירות אשר חל עליהם קדושת שביעית (מודעה משנת תרצ"ב)

אכילת פירות בקדושת שביעית

בשבוע זו פרשת וישלח מתחילים לחלק ע"י הבד"צ שליט"א פירות שביעית כמו תפוחי זהב, לימון, גראפורט (שיצאו משנת ערלה), מהפרדסים של האדון ירחמיאל וועקסלר והרב יצחק דבורץ, והר' פנחס גלויבמאן הי"ו שנהגו בפרדסיהם שביעית כדן תורה. קטיפת הפירות נעשות ע"י שלוחי הבית דין צדק שליט"א. ומובאים ירושלימה, על מקבלי הפירות לנהוג בהם קדושת שביעית כפי המבואר למטה.

מקומות קבלת הפירות

בעיר העתיקה בחנות צוובגר רחוב היהודים
בתי אונגריין אצל הר' חיים וואלעס
כנסת החדשה אצל הר' יעקב הכהן
שערי חסד אצל הר' נחום פרידמאן
ימין משה אצל הר' צבי שפירא

מקומות קבלת הפתקאות

בעיר העתיקה הר"ר מרדכי דוב וואכטפויגיל
בעיר העתיקה הר"ר זלמן בריזל
בתי גייטין הר"ר אלחנן שיפמאן
כנסת החדשה הר"ר שלמה סאבעל
שערי חסד הר"ר יום טוב זלטניק
ימין משה הר"ר יעקב ריף

בני הישיבות יכולים לקבל הפתקאות בישיבתם.

קיצור דיני פירות שביעית

- אסור לשנות אותם מברייטם, דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל, פירות העומדים לאכילה לא יעשה מהם משקה.
- אסור להפסיד את הפירות או לעשות מהן רפואה ולא לנקות בהן את הכלים, ומאכל הראוי לאדם אסור ליתן לבהמה וצריך לדקדק שלא ישאר שום מאכל על הקליפין, והקליפין מותר לעשות מהן מרקחת או ליתן לבהמה. (ובכל אופן אל ישליכם באשפה אלא יניחו במקום מוצנע).
- אסור להוציאן לחו"ל או למוסרן ליד איש שלא ינהוג בהן קדושת שביעית, ואין עושין בהן סחורה, ואין פורעין בהן חוב.
- אין להשהות את הפירות בבית אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה ואח"כ צריך לקיים בהן מצוה ביעור כד"ת והרצוה להשהות זמן מרובה יעשה שאלת חכם, כן אם נתערבו פירות שביעית באחרות, אם יש לו שום ספק בפרטי הלכות יעשה שאלת חכם איך להתנהג.

זכות המצוה יגן בעדנו ונזכה לקיימה כהלכתה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן

מתוך אתר "דעת": <http://www.daat.ac.il/daat/shmita/taaruha/kraza2.htm>